

YENİ DÖNEMDE YÜKSELEN KORUMACILIK EĞİLİMİ VE KÜRESELLEŞMENİN GELECEĞİ¹

THE RISING PROTECTIONISM TENDENCY IN THE NEW ERA AND THE FUTURE OF GLOBALIZATION

Orhan CENGİZ²
Erdem Selman DEVELİ³

Öz

2008 küresel finans krizi sonrasında yükselen korumacılık eğiliminin liberal politikaların savunucusu konumundaki ülkeler tarafından daha fazla benimsendiği görülmektedir. ABD ve AB ülkeleri gibi liberal ekonomi-politik yapının egemen olduğu yerlerde devlet müdahaleciliğinin son on yılda giderek yeniden yükselmesi, 21. yüzyılda küresel ekonomideki dengeleri değiştirmiştir. Küresel kriz ile birlikte bir yandan devletin ön plana çıktığı yeni kurgunun tartışılmaya başlanması, diğer yandan Çin'in "Pekin Mutabakatı" ve "Yeni Küreselleşme" olarak adlandırdığı alternatif küreselleşme hamleleri, 21. yüzyılda küreselleşmenin geleceğine yönelik farklı yaklaşımların önem kazanmasına yol açmıştır.

Bu amaçla çalışmada neoliberal küreselleşme çağında uygulanan korumacı politikalar ile son dönemlerde inşa edilmeye çalışılan yeni küresel ekonomik düzeninin

¹ Bu çalışma SBA-2019-11484 Kodlu "21. Yüzyılda Korumacı Politikaların Dünya Ekonomisine Etkisi" başlıklı Çukurova Üniversitesi Bireysel Araştırma Projesi tarafından desteklenmiştir. Maddi desteklerinden dolayı Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne teşekkür ederiz.

² Öğr. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, Pozantı Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi, ocengiz@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1883-4754

³ Uzman, İller Bankası A.Ş. Adana Bölge Müdürlüğü sdeveli@ilbank.gov.tr, ORCID: 0000-0003-2097-207X

Gönderim Tarihi/Submitted: 07.10.2019

Revizyon Talebi/Revision Requested: 27.12.2019

Son Revizyon Tarihi/Last Revision Received: 13.02.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 18.04.2020

Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Cengiz, Orhan

Atf/To Cite: Cengiz, Orhan ve Erdem Selman Develi (2020), Yeni Dönemde Yükselen Korumacılık Eğilimi ve Küreselleşmenin Geleceği, Sayıştay Dergisi, Cilt: 31, Sayı: 116, s.91-119

dinamikleri ortaya konulmuştur. Buna göre bir tarafta neoliberal kurguya bağlı kalınarak küresel yönetişimin güçlendirilerek küreselleşmenin yönetilmesi gerektiği ifade edilirken diğer tarafta küresel ekonominin merkezini Asya'ya taşıyarak yeni bir küresel ekonomik düzenin öncülüğünü yapmak isteyen Çin'in girişimleri dikkat çekmektedir. Çin öncülüğünde ortaya konulan yeni küreselleşme söylemi, ekonomi-politik açıdan dikkate değer sonuçlar yaratma potansiyeline sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Neoliberal Politikalar, Küreselleşme, 2008 Küresel Krizi, Korumacı Politikalar, Küresel Ekonomi

ABSTRACT

It is seen that the rising protectionism tendency after the 2008 global financial crisis has been adopted much more by the countries considered as the defenders of liberal policies. The increasing state interventionism in the last decade in the countries such as the USA and the EU where liberal economic-political structure is dominant has changed the balances in the global economy in the 21st century. The discussion of the new structure where the state rose to prominence along with the global crisis, on one hand, and the alternative globalization moves by China called as "Beijing Consensus" and "New Globalization", on the other hand, led to different approaches concerning the future of globalization gaining importance in the 21st century.

Therefore, in this study, the dynamics of the protectionist policies applied in the era of neoliberal globalization and the new global economic order, which has been under construction in recent years, were determined. As a result, on the one hand, it was expressed that globalization should be managed by strengthening global governance and adhering to neoliberal structure, and on the other hand, the initiatives of China who wants to be the pioneer of a new global economic order by shifting the centre of global economy to Asia, were found striking. The new globalization discourse declared by China has the potential to create remarkable results both economically and politically.

Keywords: Neoliberal Policies, Globalization, 2008 Global Crisis, Protectionist Policies, Global Economy

GİRİŞ

1980'lerden itibaren neoliberal iktisadi çizgide ilerleyerek tüm dünyada bütün gelişmelerin eksenine oturan küreselleşme olgusu, 2000'li yılların ilk on yıllık zaman dilimine kadar kapitalizmle eşanlı yürüyen ve küreselleşme ideolojisiyle bağlantılı olacak şekilde ülkelerin neoliberal serbestleşme politikalarına yönelmesi gerektiği düşüncesinin merkezinde yer almıştır. Sermayenin, ticaretin ve emeğin mobilitesinin artırılması için ihtiyaç duyulan yasal ve kurumsal düzenlemeler dışında devletin ekonomideki rolünün minimize edilmesi gerektiği düşüncesi, kapitalist liberal ekonomi anlayışının temelini oluşturmuştur.

2008 kriziyle birlikte uygulanan stratejiler ve politikalar dikkate alındığında, bu görüşün bir kenara bırakıldığı görülmektedir. ABD’de konut sektöründe ortaya çıkan kriz, finans piyasalarını da zamanla içerisine almış ve krizin küresel hâle gelmesine yol açmıştır. Krizden sonraki süreçte ABD ve diğer gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, ülkelerin neredeyse tamamı devlet öncülüğünde birçok korumacı politikayı yürürlüğe koymaya başlamıştır. 1929 buhranına benzer biçimde liberal piyasa ekonomisinin kendiliğinden krizden çıkışı sağlayamaması, küreselleşmeye yönelik eleştirileri yeniden artırmış ve liberal politikalar korumacı politikalarla ikame edilmeye başlanmıştır. Devletin rolünün artmasına yol açan bu süreçte Keynesyen iktisada dönüş tartışmaları yeniden öne çıkmıştır.

2008 krizinden sonra Avrupa Birliği’nin Euro bölgesinde Yunanistan, Portekiz, İspanya, İtalya gibi ülkelerin borç kriziyle çalkalanmalarına işsizlik oranlarının (özellikle genç işsizlik) yükselişi eşlik edince, AB’de göçmen karşıtı politikalarla birlikte işgücü piyasası ve emeklilik sistemi reformları hızlı bir biçimde yürürlüğe konulmuştur. Bu korumacı yapının AB’de artmasının bir diğer özel nedeni, popülist sağ partilerin yükselişe geçmesidir.

Krizden çıkışı sağlamak adına uygulamaya konulan korumacı politikaların etkileri ve kriz sonrası yeni küresel ekonomik düzenin inşası için girişilen arayışlar, dünya ekonomisinin seyrinin farklı bir yöne evrilmesine yol açmıştır. Süreç içerisinde küreselleşmenin geleceğine yönelik şüpheli yaklaşımlar artmış; Çin öncülüğünde Asya ülkelerinin yakaladığı başarının da etkisiyle, farklı bakış açıları ve alternatif söylemler daha sık dile getirilmeye başlanmıştır. Böylelikle küreselleşmenin, Batı tarafından önerilen politika seçenekleri dışında gelişmekte olan ülkelerin de söz sahibi olduğu yeni küresel ekonomik düzene hizmet etmesi gerektiği düşüncesi öne çıkmıştır.

Bu çalışmada ilk olarak krizin nedenleri arasında önemli yer tutan denetim, saydamlık, hesap verebilirlik gibi yönetişimin temel unsurlarının etkisi değerlendirildikten sonra, kriz sonrası dönemde uygulanan politikaların genel çerçevesi, ABD ve AB’nin krize yönelik tutumu ele alınmaktadır. Ardından küreselleşmenin geleceği konusunda öne çıkan yaklaşımlar ve Çin faktörü incelenmekte; küreselleşmenin geleceğine ilişkin politika çıkarımları ve genel değerlendirmeler ile çalışma sonuçlandırılmaktadır.

1. 2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİNİN TEMEL ETKENLERİ

Küresel kriz sonrası dönemde korumacı önlemler kadar en çok üzerinde durulan konu, finansal sistemin denetimden, hesap verilebilirlikten ve saydamlıktan uzak yapısı olmuştur. Korumacı politikaların sağlıklı bir yapıya oturtulabilmesi için öncelikle krize yol açan etkenlerin, özellikle denetim, saydamlık ve hesap verilebilirlik gibi alanlardaki eksikliklerin yansımalarının ortaya konulması gerekmektedir.

1.1. Düzenleme ve Denetim Eksikliği

Küresel krizin sebeplerine yönelik yaklaşımlar incelendiğinde, finansal yapıyı yönlendirecek ve kontrol edecek düzenleyici yaklaşım ve ihtiyatlı gözetim uygulamalarının çok esnek olmasının krizin en temel unsuru olduğuna dair yaygın kanının söz konusu olduğu görülmektedir.

Claessens (2010)'e göre geçmişte olduğu gibi, ancak bu kez gelişmiş ülkelerde finans sektörünün önemli bir kısmının bankacılık sektörü dışında faaliyet göstermesi nedeniyle oluşan "gölge bankacılık sistemi" aracılık faaliyetleri için önemli avantajlar sağlamasına rağmen, bu sistem yeterli gözetim ve denetime tabi olmadan büyümüştür. Böylelikle finansal sistemde büyük riskler doğmuştur. Önceki krizlerde olduğu gibi burada da politika otoritelerinin temel odak noktası finansal sistemin esnekliğinin (dayanaklılığının) artırılması yerine bireysel kurumların likiditesi ve kurtarıma operasyonları olmuştur (Claessens, 2010: 180). Finansal sistemdeki bireysel risklerin göz önüne alınarak sistematik risk unsurlarının göz ardı edilmesi, merkez bankalarının hükümeti uyarma konusunda başarısızlıkla suçlanmasına yol açmıştır.

ABD finans piyasalarında otorite yapısının dağınık olması ve her düzenleyici ve denetleyici otoritenin birbirleriyle uyumlu standart uygulamalar yerine, her birinin kendine özgü düzenlemeyi benimsemeleri nedeniyle ortak bir denetim ve düzenleme standardının oluşturulması mümkün olmamıştır. Bu durumun daha da belirsizleşmesine yol açan husus ise merkezi ve yerel hükümetlerin politikaları arasındaki farklılıktır. Örneğin New Jersey, Utah, Colorado ve Oklahoma eyaletlerinin her biri mortgage suçlarına karşı farklı kanunlar uygulamıştır (Demir vd., 2008: 20).

Küresel kriz, aslında sistemin (kapitalizmin) merkez ülkelerindeki sermayenin kâr oranlarını artırabilmek için finansal spekülasyonlarla yaratılan suni rantlara ihtiyaç duymasıyla ilişkilidir. Krizin atlatılabilmesi için ileri sürülen

yeni düzenlemeler ve denetleme kurumlarının oluşturulması, küresel kapitalizmin doğasında var olan kârlılığı azaltacağından, sermaye yanlısı muhafazakâr kesim şeffaflık ve yönetim uygulamalarına ait politikalara karşı durmuştur (Yeldan, 2009: 17).

1.2. Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Rolü

Finans piyasalarındaki düzenleme mekanizmasının yetersiz işleminin yol açtığı olumsuz sonuçların kaynaklarından birisi, kredi derecelendirme kuruluşlarının manipülatif davranışlarıdır. Hatta kimi yönleriyle krizin temel müsebbibi olarak kredi derecelendirme kuruluşları gösterilmektedir. Bu görüşü vurgulayanlardan Joseph Stiglitz (2009)'e göre kredi derecelendirme kuruluşları krizde merkezi bir rol oynamıştır. Bu kuruluşlar finansal simyaya inanıyorlardı ve F dereceli subprime ipotekleri, emeklilik fonları tarafından tutulabilecek kadar güvenli A dereceli menkul kıymetlere dönüştürmüşlerdir. Kredi derecelendirme kuruluşlarının yaptıkları bu dönüşüm çok önemlidir. Çünkü konut piyasasına düzenli nakit akışı sağlanmasına yol açarak konut balonunun oluşmasında bir nevi yakıt görevi görmüştür. Derecelendirme kuruluşlarının davranışlarının, derecelendirildikleri kişiler tarafından ödenen gayri ahlaki teşviklerden etkilenmiş olma ihtimalleri oldukça yüksektir. Söz konusu teşvik sorunları olmasa bile derecelendirme modelleri oldukça kusurludur. Derecelendirme kuruluşları arasındaki dibe çeken rekabet (a race to the bottom), derecelendirilenlere en uygun derecelendirmeyi sağlayan ters etkiye yol açmıştır (Stiglitz, 2009: 331-332).

Derecelendirme kuruluşları, birçok varlığın risk ağırlığını belirlediğinden bankaların sermaye ihtiyaçlarını güçlü biçimde etkilemiştir. Yüksek puanlar daha az sermaye ihtiyacı, daha yüksek kaldıraç, daha yüksek kâr ve daha yüksek prim anlamına gelmektedir. Ayrıca, önemli ve büyük finans kuruluşlarının, büyük derecelendirme kuruluşlarından birinden AAA notundan daha düşük derecelendirilmiş varlıklara sahip olmalarına izin verilmemiştir. Bu nedenle yüksek derecelendirmeye yönelik talepler artış göstermiştir.

Diğer yandan derecelendirme kuruluşları derecelendirdikleri şirketler tarafından fonlanmaktadır. Örneğin, 2005 yılında Moody's, gelirlerinin %40'ından fazlasını ipoteye dayalı menkul kıymetler ve teminatlı borç senetlerinin derecelendirilmesinden elde etmiştir. Derecelendirme kuruluşlarından birisi menkul kıymetlerle ilişkili yüksek risk hakkında gerçekçi değerlendirmeler yaparken başka bir kuruluşun yapmaması halinde şirketin kâr oranlarının azalması yönünde eğilime yol açmaktadır. Dolayısıyla Crotty (2009)'ye göre yanlış teşvikler yüzünden

kredi derecelendirme kuruluşları ipoteğe dayalı menkul kıymetler, teminatlı borç senetleri gibi likit olmayan, şeffaf olmayan, yanlış yapılandırılmış finansal ürünlere bilinçli olarak yapılan yüksek puanlama olmasaydı küresel kriz meydana gelmemiş olabilirdi (Crotty, 2009: 566).

Riskli alt gelir grubuna verilen ipotekli krediler kasti olarak çok yüksek biçimde derecelendirilmiştir. Yüksek derecelendirmeden dolayı banka holding şirketleri, para piyasası fonları, sigorta şirketleri ve hatta kimi yerde bugüne kadar hiç ipotekli konut kredisi işine dâhil olmamış mevduat bankaları bile konut kredisi paketi alımına yönelmiştir. Derecelendirme kuruluşlarının bunu yaparken zarar beklentilerini yaklaşık %6 olarak saptamalarına karşılık, esasında konut fiyatlarının hızla yükseldiği dönemde bile %10 ile %20 arasında olduğu tahmin edilen ödeme güçlüğüne bağlı beklenen zarar oranı olduğundan daha düşük gösterilmiştir (Akerlof ve Shiller, 2009: 60-61).

Roubini ve Mihm (2017)'e göre Standard & Poor's, Moody's ve Fitch gibi ABD'nin üç özel rating kuruluşu, ipoteklerden finansman bonoları ve ülke borçlarına kadar her şeye not vererek finans sektöründe tahakküm kurmuşlardır. Bu kuruluşların verdikleri ve borç alanların ve verenlerin temerrüde düşme olasılıklarını yansıtan notlar, finansal piyasalarda risklerin belirlenmesine temel teşkil etmiştir. Gerçekte notlandırmalar, detaylı durum tespitini dışarıya yaptırmanın bir yolu haline gelmiştir. Örneğin, Moody's herhangi bir varlığa ilişkin AAA notunu verdiğinde hiç kimse söz konusu menkul kıymetin altında yatan varlıklara bakma zorunluluğu hissetmemiştir (Roubini ve Mihm, 2017: 206-207).

1.3. Saydamlık ve Hesap Verilebilirliğin Göz Ardı Edilmesi

Küresel krizin sebeplerine yönelik üzerinde durulan diğer tema, şeffaflık ve hesap verilebilirliğin göz ardı edilmesi nedeniyle piyasa katılımcılarının beklentilerinin yanlış yönlendirilmesine ilişkindir. Bunların en önemlilerinden birisi, likit olmayan varlıkların değerlendirilmesinde şeffaflığın olmamasıdır. Şeffaflık eksikliği, karşı tarafın kredibilitelerini değerlendirmede dikkate alınan fiyatların güvenilirliği konusunda endişeler yaratmıştır. (Crouhy vd., 2008: 93-94). Özellikle gelişmiş ülkelerde mali sistem, bütün katılımcıları ve bunlar arasındaki ilişkiler ağı nedeniyle karmaşık hale gelerek saydamlığın kaybolmasına yol açmıştır. Sıklıkla değişen mali araçlar yatırımcıların piyasa hakkında sağlıklı bilgi elde edebilmelerini zorlaştırmış ve hesap verme mekanizmaları işlemez hale gelmiştir (Köse, 2012: 94). IMF ve OECD gibi uluslararası kuruluşların da şeffaflık ve hesap

verilebilirlikle ilgili olarak yayınladıkları standartlar incelendiğinde, özellikle para ve finans konularında şeffaflığın sağlanması için merkez bankaları ve finans kuruluşlarına önemli görevler düştüğünün altı çizilmektedir (Cankaya, 2014: 145).

Buna rağmen şeffaflık ve hesap verilebilirlik ile yakın ilişki içerisinde olan muhasebe ve denetim sistemindeki zaafılar nedeniyle şirketlerin belirli yükümlülüklerini doğru biçimde kaydetmemelerinden dolayı bilanço değerleri suni olarak şişirilmiştir. Menkul kıymetleştirme süreci ve bu tür işlemlerin muhasebeleştirilmesinden kaynaklanan yararlar, subprime borç verenlerin bilançolarında abartılmış varlıklar ve yükümlülükler olarak yer almıştır. Ev sahipleri ipoteklerini temerrüde düşürmeye başladığında, bu durum borç verenlerin bilançolarında görünmemiş, dolayısıyla bankaların zararlarını karşılamak için yeterli sermaye oluşturmalarının önüne geçmiştir (Kothari ve Lester, 2012: 24-25). Şirketlerin bilançolarında yer alan yüksek miktardaki forward, futures, swap gibi sözleşmeler ile hedge fonlarından oluşan türev araçları piyasa aktörlerinin bu hususları anlayamamaları nedeniyle mali tabloların çeşitli yöntemlerle manipüle edilmesine yol açarak şeffaflığın ortadan kalkmasına neden olmuştur (Gökgez, 2012: 319-320).

2. KRİZE YÖNELİK UYGULANAN KORUMACI POLİTİKA ÖNLEMLERİ

ABD’de başlayan ve ilk etapta G-7 ülkelerini etkileyen finansal kriz, 15 Eylül 2008 tarihinde ülkenin en büyük yatırım şirketlerinden biri olan Lehman Brothers’ın iflas etmesiyle birlikte tam bir küresel ekonomik krize dönüşmüştür (Kannan ve Koehler-Geib, 2009). Daha önceki tarihsel koşullar dikkate alındığında, bu kez krize yönelik politika tepkileri hızlı ve güçlü olmuştur. Bu çerçevede gelişmiş ülkelerin agresif parasal ve mali gevşeme ile yanıt vermesi şaşırtıcı değildir. Daha dikkat çekici olan ise gelişmekte olan piyasa ekonomilerinin hızlı ve önemli tepki vermesidir. Küresel ölçekte krize yönelik karşı devresel politikaların nasıl olması gerektiğine yönelik ilk karar Washington’da toplanan G-20 Zirvesi’nde alınmıştır. Buna göre ülkeler, kolayca kaçan ve komşuyu zarara sokacak (beggar-thy-neighbor) uygulamalardan hızla kaçınarak uluslararası koordinasyonla krizden en az zararla çıkılması için ihtiyaç duyulan esnekliği sağlamalıydı (Eichengreen, 2010: 7). 2009 yılına kadar küresel ekonomik krizin ilk iki yılında mali politika ve döviz kurunun değerinin düşürülmesi gibi, hükümetler 1929 büyük buhranı sırasında

mevcut olan korumacılığın etkisini azaltan iki önemli stratejiye sahip olmuştur. Kullanılan bu makroekonomik politika stratejisi döviz kurlarının ayarlanmasıyla kriz öncesi dönemdeki büyümeye geri dönüş imkânı sunmuştur (Evenett ve Vines, 2012: 200).

2.1. ABD Öncülüğünde Dünya Ekonomisinde Devletin Görünen Eli

Krizi önlemeye dönük hamleler kurtarma paketleriyle başlamış, bunu diğer önlemler kümesi izlemiştir. Örneğin ABD Kongresi 3 Ekim 2008'de 700 milyar dolarlık Sorunlu Varlıkları Kurtarma Programı (TARP) kapsamında Acil Eylem Planı'nı kabul ederek ekonomiyi canlandırmak için çok önemli müdahalede bulunmuştur (Choi, 2013: 67). ABD'nin krizden hemen sonra yürürlüğe koyduğu ekonomik teşvik yasaları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 1. ABD'nin Kriz Sonrası Uyguladığı Başlıca Ekonomik Teşvik Yasaları

Mevzuatın Adı	Yürürlük Tarihi	Amaç
2008-Ekonomik Teşvik Yasası	13/02/2008	168 milyar dolar vergi iadesi vererek ekonomiyi teşvik etmek
2008-Acil Ekonomik İstikrar Yasası	03/10/2008	Finansal kuruluşlara 700 milyar dolarlık finansal yardım sağlamak
2009-Amerikan Toparlanma ve Yeniden Yatırım Yasası	17/02/2009	Ekonomiyi canlandırmak ve ipotek borçlularına yardım etmek için 787 milyar dolarlık harcama paketi

Kaynak: Choi, 2013: 67.

Krizle birlikte ABD hükümeti ilk olarak 168 milyar dolarlık vergi iadesi sağlayarak ekonomiye dinamizm kazandırmayı hedeflemiştir. Yine benzer biçimde Acil Ekonomik İstikrar Yasası ile finansal kuruluşların yaşadığı darboğazdan çıkabilmesi için 700 milyar dolarlık yardım paketi hazırlanmış ve daha sonra da ekonomide yaşanabilecek talep daralması tehlikesine karşı 787 milyar dolarlık harcama paketi devreye sokulmuştur.

ABD'yi diğer gelişmiş ülkeler de takip etmiş ve benzeri kurtarma paketlerini uygulamaya geçirmişlerdir. G-20 ülkelerinin krize yönelik olarak finansal sektörü destekleyici müdahale alanları ve mali teşvik oranları ise aşağıdaki tabloda (Tablo 2) gösterilmektedir:

Tablo 2. G-20 Ülkelerinin Finansal Sektöre Yönelik Destekleri (Şubat 2009 itibarıyla-GSYİH içindeki % pay)

	Sermaye Enjeksiyonu	Varlık Satın alma, Hazinece Borç Verme	Hazine Desteği ile Merkez Bankası desteği	Merkez Bankası Likidite desteği	Teminatlar	Toplam
	(A)	(B)	(C)	(D)	(E)	(A+B+C+D+E)
G-20 Ortalaması	2.0	3.3	1.0	9.2	14.3	29.8
Gelişmiş Ekonomiler	2.9	5.0	1.2	12.9	21.3	43.3
• Gelişmiş Avrupa	2.4	3.6	2.1	1.0	19.5	28.6
Yükselen Piyasalar	0.3	0.1	0.3	1.8	0.2	2.7
G-20 Ülkelerinde Krize Yönelik İhtiyari Mali Teşvikler (Ekim 2010 itibarıyla)						
	2009	2010	2011			
G-20 Ortalaması	2.1	2.1	1.1			
• Gelişmiş Ekonomiler	1.9	2.1	1.2			
• Yükselen Piyasalar	2.4	2.0	0.9			

Kaynak: Chen vd., 2019: 21.

G-20 ülkeleri tarafından finansal sektörü desteklemek amacıyla yapılan kamusal müdahalenin içeriğine bakıldığında bunlar sermaye enjeksiyonu, varlık satın alma, hazinece borç verme, hazine desteği ile merkez bankası desteği, merkez bankası likidite desteği ve teminatlardan oluşmaktadır. Söz konusu harcamaların, GSYİH içerisindeki payı (% olarak) göz önüne alındığında en çok teminatlar ve merkez bankası likidite desteği için kullanıldığı görülmektedir. G-20 ülkeleri için yapılan bu finansal harcama kalemlerinin toplam oranları incelendiğinde gelişmiş ekonomiler için %43.3 iken yükselen piyasalar için %2.7'dir. Bu göstergelerden hareketle daha önce de vurgulandığı gibi kriz sonrası yeniden öne çıkmaya başlayan devletin görünen eli en çok gelişmiş ülkelerde kendisini göstermeye başlamıştır. Benzer biçimde Tablo 2'nin devamında gösterilen krizle ilgili ihtiyari mali teşvik oranları, gelişmiş ülkelerde de yükselen piyasa ekonomisine kıyasla daha fazla kullanılan araçlar olmuştur. Ortalama olarak, 2009 ve 2010 yıllarında GSYİH'nin yalnızca %2'si kadar ihtiyari mali teşvik kapsamında harcama gerçekleştirilmiştir (Chen vd., 2019: 20).

Mali teşviklerin oranı kadar önem kazanan bir diğer husus, teşviklerin hangi alanlara aktarıldığıdır. Tablo 3'te mali teşviklerin ağırlıklı olarak kullanıldığı alanlar gösterilmektedir.

Tablo 3. Mali Teşvik (MT) Paketinin Kullanıldığı Alanlar

	Altyapı		Bilim, AR-GE, İnovasyon		Eğitim		Yeşil Teknoloji	
	GDP (%)	MT (%)	GDP (%)	MT (%)	GDP (%)	MT (%)	GDP (%)	MT (%)
Almanya	0.50	35.7	0.10	7.1	0.60	42.9	0.20	14.3
Fransa	0.24	85.7	0.00	0.00	0.04	14.3	0.00	0.00
Finlandiya	0.48	90.6	0.01	1.9	0.02	3.8	0.02	3.8
İsveç	0.27	42.5	0.29	45.6	0.02	2.5	0.06	9.4
Portekiz	0.03	4.1	0.13	17.8	0.41	56.2	0.16	21.9
Polonya	0.07	84.7	0.01	15.3	-	-	0.00	2.4
Norveç	0.16	66.7	0.01	4.2	0.01	4.2	0.06	25.0
Avrupa	0.27	41.0	0.09	14.0	0.22	33.6	0.07	11.4
Avrupa	0.25	42.9	0.08	13.5	0.18	31.3	0.07	12.3
ABD	0.70	38.9	0.11	6.1	0.58	32.2	0.41	22.8

Kaynak: Aiginger, 2009: 16.

Mali teşviklerin kriz sonrası dönemde altyapı, bilim-Ar-Ge-inovasyon, eğitim ve yeşil teknoloji gibi kategorilerden oluşan kullanım alanlarına bakıldığında, en çok harcamanın altyapı için yapıldığı görülmektedir. Almanya ve Portekiz söz konusu dönemdeki mali teşvik paketinin önemli kısmını eğitim için ayırırken, İsveç ise bilim-Ar-Ge-inovasyon için daha fazla mali teşvik bütçesi ayırmıştır. Almanya, İsveç, Portekiz, Norveç, ABD gibi ülkeler yeşil teknolojiye de önemli oranda bütçe ayırmıştır.

2.2. Avrupa Birliği'nde Krize Yönelik Devlet Müdahaleciliği

Küresel kriz tüm dünyada olduğu gibi AB ülkelerinde de yapısal bir takım önlemlerin uygulanmasına yol açmıştır. Krizle birlikte AB ülkeleri ekonomik anlamda giderek güç kaybetmeye başlamış ve bu süreç, birlik içerisinde esas olarak Euro bölgesinde yıkıcı sonuçlara yol açmıştır.

Finansal krizin Avrupa'ya yayılmasıyla bölge ülkelerinin çok büyük bir kısmı, ciddi oranlarda borç yükü ile karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde ekonomik anlamda giderek güç kaybetmeye başlayan ve 2009 yılında %4 küçülen Euro Bölgesi ve AB ülkeleri (European Communities, 2009: 27), başta finans piyasaları, emek piyasaları ve dış ticaret olmak üzere birçok alanda müdahalelerde bulunarak krizden çıkmaya çalışmıştır.

Hükümetler, kriz nedeniyle ciddi anlamda sermaye sıkıntısı çeken banka ve finans kuruluşlarına, 2008 yılının Eylül ayından itibaren önemli miktarlarda sermaye desteğinde bulunmuşlardır. Bu doğrultuda 28 Eylül 2008 tarihinde Avrupa'nın en büyük finansal gruplarından biri olan Fortis; Benelüks ülkeleri (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) tarafından kamulaştırılmış ve bu şirkete toplam 16,3 milyar dolarlık kaynak aktarılmıştır. Benzer şekilde Fransız-Belçika bankası olan Dexia da, 9 milyar dolarlık bir bedelle Fransa, Belçika ve Lüksemburg tarafından devralınmıştır. Bunun dışında Birleşik Krallık, Almanya, İrlanda, İsveç ve Danimarka hükümetleri de, kriz nedeniyle zor günler geçiren bankalar ve diğer finansal kurumlar için birtakım destek programları açıklamışlardır (Goel, 2009: 123-124; Østrup vd., 2009: 5).

Finansal piyasalar dışında krizden en çok etkilenen sektörlerden biri işgücü piyasalarıdır. Kriz döneminde ve sonrasında yüksek işsizlik oranlarıyla karşı karşıya kalan ülkeler işgücü piyasasını canlandırmak için sosyal güvenlik reformu, emeklilik reformu ve işgücü piyasası reformlarını hayata geçirmişlerdir. Bu doğrultuda, 2009 yılında Avrupa Birliği ile Euro Bölgesi ülkelerinde %7 artan sosyal güvenlik harcamaları (Bontout ve Lokajickova, 2013: 14) özellikle 2007-2009 döneminde ekonomik kriz nedeniyle ortaya çıkan gelir şoklarının hane halkı üzerindeki etkilerini önemli ölçüde azaltmıştır (European Commission, 2012: 15).

Bazı ülkeler, artan işsizlik probleminin önüne geçebilmek için sosyal güvenlik alanında birtakım reformlar gerçekleştirmiştir. Bu reformlar işsizlik yardımlarının azaltılması, işsizlik yardımı süresinin kısaltılması ve işsizlik yardımlarına başvuruların azaltılması gibi üç ayrı kategori altında birçok ülke tarafından uygulanmıştır. Örneğin, işsizlik yardımlarının azaltılması programını İrlanda, Yunanistan, Portekiz, İspanya, Macaristan, Romanya uygularken; işsizlik yardımı süresinin kısaltılmasını İrlanda, Yunanistan, Portekiz ve Macaristan uygulamıştır. İşsizlik yardımlarına başvuruların azaltılması ise Birleşik Krallık, Portekiz, İspanya, İtalya, Estonya, Letonya ve Macaristan tarafından uygulanmıştır (Hermann, 2017: 54).

Buna göre bazı ülkelerin bu reformlardan sadece birini bazılarının ise iki veya üçünü uygulayarak işsizlik oranlarını azaltmaya çalıştığı görülmektedir. Örneğin krizden en çok etkilenen ülkelerin başında gelen Yunanistan işsizlik yardımlarını %22, Romanya %15 ve Portekiz %17 oranında azaltırken; İspanya ise 0-2 yaş arasındaki çocuklar için verilen çocuk yardımı parasını 500 Euro'dan 291 Euro'ya düşürmüştür (Avram vd., 2013: 34-42; ILO, 2014: 31).

Kriz sonrasında ülkelerin işsizlikle mücadele konusunda üstünde durdukları bir diğer konu ise emeklilik reformlarıdır. Bazı ülkelerin emeklilik reformu başlığı altında ekonomik krizin etkilerini azaltmak için almış oldukları önlemler Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Emeklilik Reformu

Emeklilik Yaşının Yükseltilmesi	Yunanistan, İtalya, İspanya, İrlanda, Macaristan, Romanya, Letonya, Birleşik Krallık
Emekli Maaşlarının Azaltılması	Yunanistan, Portekiz, Macaristan, Litvanya
Geçici Bir Süre Emekliliğe İzin Verilmemesi	Yunanistan, İtalya, Portekiz, İrlanda, Letonya, Litvanya, Estonya
Emeklilik Katkı Sürelerinin Uzatılması	Yunanistan, İspanya, İtalya, Romanya, Letonya
Emeklilik Aylığı Hesaplamasında Sürenin Uzatılması	Yunanistan, İspanya
Erken Emekliliğin ve Malullük Maaşının Sınırlandırılması	İtalya, Portekiz, Macaristan
Yaşam Beklentisine Yönelik Otomatik Düzenlemeler	Yunanistan, İspanya, İtalya, Birleşik Krallık

Kaynak: Hermann, 2017: 54.

Tablo 4'te Avrupa Birliği'ndeki birçok ülkenin emeklilik reformu paketinde yer alan farklı politikalar aracılığıyla emeklilik sistemine ne şekilde müdahale ettiği görülmektedir. Bu paketler çerçevesinde hükümetlerin en çok uyguladığı politika, emeklilik yaşının yükseltilmesidir. Bu dönemde emeklilik yaşı Letonya'da 62'ye, Romanya'da 63'e, İrlanda, Litvanya, Portekiz ve Birleşik Krallık'ta 65'e, İspanya'da 67'ye yükseltilmiştir. Krizden en çok etkilenen Yunanistan'da ise emeklilik yaşı kademeli olarak 53'ten 67'ye çıkarılmış ve özellikle emekli maaşlarının azaltılması yoluna gidilerek, 2013 yılında 1.000 Euro'nun üstünde olan emekli maaşlarında %5 ile %15 arasında bir kesinti yapılmış, 2011 yılından 2015 yılına kadar emekli maaşları dondurulmuş ve emekli ikramiyeleri %83 oranında azaltılmıştır (SGK, 2019: 225-332).

Sosyal güvenlik ve emeklilik reformlarının dışında hükümetlerin finansal krizi atlattıkları amacıyla başvurduğu yapısal reformlardan bir diğeri ise işgücü piyasalarıdır. Bu reformların ana hedefi işgücü piyasasını daha esnek hale getirmek olsa da, esnekleştirme esas olarak standart dışı istihdamın teşvik edilmesi ve iş güvencesinin azaltılması anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda bazı ülkelerde belirli süreli istihdam konusundaki birtakım düzenlemeler daha esnek hale getirilmiş olup, buna ilişkin reformlar Tablo 5'te gösterilmiştir (Hermann, 2017: 55).

Tablo 5. İşgücü Piyasası Reformları

a) Standart Dışı İstihdamın Teşvik Edilmesi	
Belirli Süreli İstihdamın ve Taşeron İşçiliğinin Teşvik Edilmesi	Estonya, Yunanistan, Litvanya, Romanya, Portekiz
Daha Az Ücret ve İş Güvencesi Olan Yeni İş Sözleşmelerinin Başlatılması	Yunanistan, İspanya
Deneme Sürelerinin Uzatılması	Estonya, Yunanistan, Romanya
b) İş Güvencesinin Azaltılması	
Memurlar İçin İş Güvencesinin Zayıflatılması	Yunanistan
Belirli Hassas Çalışan Gruplar İçin İstihdam Korumasının Zayıflatılması	Estonya, Macaristan, Romanya
İhbar Sürelerinin Kısaltılması	Yunanistan, İspanya
Toplu İşten Çıkarma Yükümlülüklerinin Azaltılması	Estonya, Yunanistan, İspanya, Romanya
Adil ve Haksız İşten Çıkarmalar Tanımında Yapılan Değişiklikler	İspanya, İtalya, Birleşik Krallık
Kıdem Tazminatının Azaltılması	Estonya, İspanya, Yunanistan, Portekiz
Mahkemeye Erişimin Kısıtlanması ve Haksız İşten Çıkarma Cezalarının Azaltılması	Macaristan, Birleşik Krallık
Haksız veya Toplu İşten Çıkarmadan Sonra Geri İşe Dönme Hakkının Azaltılması veya Kaldırılması	İspanya, İtalya, Romanya

Kaynak: Hermann, 2017: 56.

İşgücü piyasasındaki esnekliği artırmak amacıyla hükümetler hem standart dışı istihdamın teşvik edilmesi için hem de çalışanların iş güvencesinin azaltılması için farklı reformları hayata geçirmişlerdir. Bu doğrultuda Estonya, Yunanistan, Litvanya, Romanya ve Portekiz belirsiz süreli istihdamdan ziyade çalışanların sözleşmelerini belirli bir süre ile sınırlamıştır. Bunun dışında Yunanistan, Macaristan, Romanya, İspanya, Estonya, İtalya ve Birleşik Krallık farklı uygulamalar doğrultusunda kamu çalışanlarının iş güvencesini zayıflatmıştır.

3. KRİZ SONRASI SÜREÇ VE KÜRESELLEŞMENİN GELECEĞİ

Kriz sonrası dönemde uygulanan müdahaleci politikalar konusunda iktisatçılar ve siyasetçiler dünya ekonomisinin geleceğine yönelik belirli noktalarda ortak yaklaşımları benimsemişlerdir. Bu yaklaşımların geri planında yatan düşünce altyapısı, 2008-2010 dönemi arasında gerçekleştirilen IMF, Dünya Bankası (DB), G-8 ve G-20 toplantılarında dile getirilen görüşlerdir. Aşağıda sıralanan hususlar küresel açıdan üzerinde en çok mutabakata varılan konular olmuştur (Coşkun, 2011: 134):

- Denetimsiz kapitalist bir piyasa ekonomisine dönüşün olanaksız olması,
- Son otuz yılın kapitalist ekonomisinin değişimi ve dönüşümünde kritik rol oynayan küreselleşmeye yönelik inancın yıkılması,
- Dünya ölçeğinde devletin ekonomiye aşamalı olarak müdahale edeceği ve denetime açık yeni bir ekonomik düzenin kurulması gerektiği.

Her ne kadar korumacılık eğiliminden kaçınılacağı yönünde bir mutabakat sağlanmışsa da kriz sonrası süreçte özellikle ticari korumacılık eğilimi artış göstermiştir.

3.1. Kriz Sonrası Küresel Ticari Eğilimler

Kriz sonrası dönemden günümüze kadar olan süreçte devlet öncülüğünde gerçekleştirilen kamusal tedbirler ulusal düzeyde yaygın bir şekilde kullanım alanı bulmuştur. Fakat küresel açıdan dünya ekonomisinin farklı bir yöne doğru ilerlemesinde etkili olan gelişme, ticari korumacılık eğiliminin ciddi boyutlara varacak şekilde uygulanmasıdır. Örneğin konjonktürel açıdan dikkate alındığında Trump dönemi ile birlikte ABD'nin benimsediği ticari korumacılık eğiliminin Çin ile ticaret savaşına dönüşmesi, küresel ekonominin geleceğine yönelik kaygıları artırmıştır. Tablo 6'da uluslararası ticarete yükselen zararlı politika araçları gösterilmektedir.

Tablo 6. Uluslararası Ticari Çıkarlara Zarar Veren Politika Araçları (Dünya Geneli)

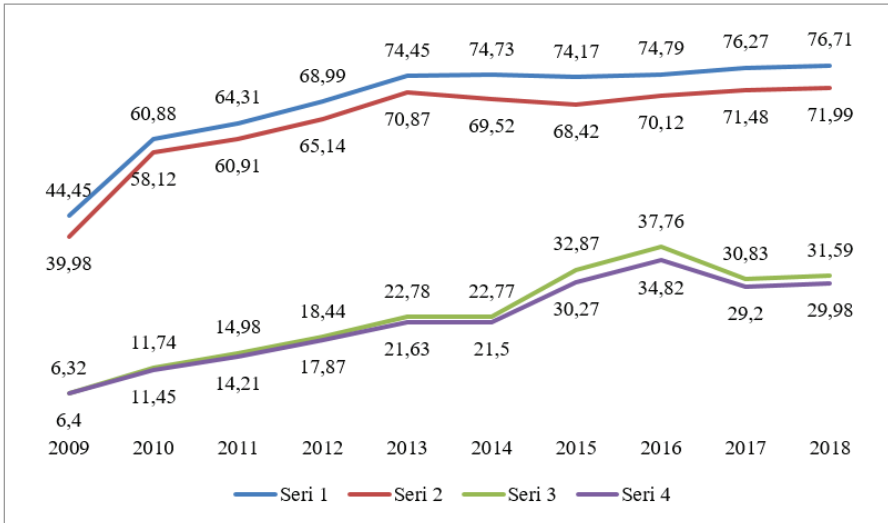
Politika aracı	Kasım 2008'den itibaren uygulanan ayrımcı önlemlerin sayısı	Halen yürürlükte olan ayrımcı önlemlerin sayısı (Aralık 2018)	2008 yılı Kasım ayından bu yana uygulanan grup			Uygulanan grup içerisindeki payı (%)		
			G-7	BRICS	G-20	G-7	BRICS	G-20
Sübvansiyonlar (ihracat sübv. hariç)	3368	2619	1492	812	2714	44.30	24.11	80.58
İhracat önlemleri	3086	2282	1198	651	2234	38.82	21.10	72.39
İthalat tarifelerini artıran koşullu ticari koruma	2145	1688	226	472	1099	10.54	22.00	51.24
Kamu alımları	636	318	425	126	593	66.82	19.81	93.24
Ticarete İlişkin Yatırım Önlemleri	567	490	136	218	506	23.99	38.45	89.24
Otomatik olmayan lisanslama, kotalar	419	255	53	81	257	12.65	19.33	61.34
DYY girişi ile ilgili önlemler	328	296	45	68	191	13.72	20.73	58.23
Sınıflandırılmamış enstrüman	268	172	49	89	209	18.28	33.21	77.99
Göç önlemleri	226	177	63	39	144	27.88	17.26	63.72
Sermaye kontrol önlemleri	61	45	1	10	33	1.64	16.39	54.10

Politika aracı	Kasım 2008'den itibaren uygulanan ayırıcı önlemlerin sayısı	Halen yürürlükte olan ayırıcı önlemlerin sayısı (Aralık 2018)	2008 yılı Kasım ayında bu yana uygulanan grup			Uygulanan grup içerisindeki payı (%)		
			G-7	BRICS	G-20	G-7	BRICS	G-20
Fiyat kontrol önlemleri	54	43	3	20	40	5.56	37.04	74.07
Sağlık ve bitki sağlığı önlemi	20	16	5	1	12	25.00	5.00	60.00
Finans önlemleri	18	16	0	1	3	0.00	5.56	16.67
Ticarette teknik engeller	14	8	3	3	9	21.43	21.43	64.29
Fikri mülkiyet	5	4	1	1	4	20.00	20.00	80.00
Toplam	13550	9858	4415	3203	9944	32.58	23.64	73.39

Kaynak: Evenett, 2019: 18; Global Trade Alert 2019.

Tablodan görüleceği üzere, zararlı korumacı politikalara başvurma eğilimi, G-20 grubunun tamamı ve G-20 içerisindeki G-7 ve BRICS ülkeleri nezdinde farklılık göstermektedir. G-20 üyesi olmayan ülkeler, gümrük tarifelerinin artması noktasında neredeyse yarısında söz sahibi olmuşken, G-20 ülkeleri en çok kullanılan ilk beş korumacı politika müdahalesinin %70'ini yürürlüğe koymuştur. Sübvansiyonların ve zararlı kamusal önlemlerin artış göstermesinin nedeni G-7 ülkeleridir. Buna karşılık gelişmekte olan piyasalar grubu olan BRICS ülkeleri, ticaretle ilgili yatırım önlemleri ve fiyat kontrollerini en çok kullanan grup olmuştur (Evenett, 2019: 17-18).

Şekil 1. 2009-2018 arası dönemde yürürlükte olan ticari uygulamaların payı (%)

Seri 1: Dünya imalat malları açısından krizden itibaren yürürlükte olan ticaret saptırıcı uygulamaların payı (%)

Seri 2: Dünya ticareti açısından krizden itibaren yürürlükte olan ticaret saptırıcı uygulamaların payı (%)

Seri 3: Dünya imalat malları açısından krizden itibaren yürürlükte olan reform uygulamalarının payı (%)

Seri 4: Dünya ticareti açısından krizden itibaren yürürlükte olan reform uygulamalarının payı (%)

Kaynak: Evenett, 2019: 18; Global Trade Alert, 2019.

Ulusal ticari çıkarları göz önüne alarak girişilen ticari korumacılık eğilimi geçici önlemden ziyade kalıcı hâle gelmiştir. Şekil 1'den de görülebileceği gibi imalat malları ve ihracata yönelik olarak kriz (2009) sonrası dönemden 2018 yılının ilk yarısına kadar olan dönemde ticari korumacılık önlemlerinin payı giderek artış göstermiş, ticareti serbestleştirici reform uygulamalarının payı ise oldukça düşük düzeyde kalmıştır.

3.2. Kriz Sonrasında Küreselleşme Paradigmasına Yönelik Yaklaşımlar

2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizle birlikte dünya genelinde uluslararasılık mantığına dayalı serbest piyasa anlayışının zayıf noktaları ön plana çıkmıştır (Ateş, 2011: 4-5). Bunun sonucunda ise neoliberal küreselleşme ideolojisinin temelinde yer alan devletin ekonomik alanda piyasanın işleyişine dokunmama anlayışı bir kenara bırakılmış ve artık devlet, yoğun bir şekilde ekonomik hayata müdahale etmeye başlamıştır. Bu sebeple krizden sonraki süreçte, küreselleşmenin 1980'lerden bu yana dayandığı ideolojik ve pratik temellerin değişip değişmeyeceği konusu ciddi olarak tartışılmaya başlanmıştır.

Küresel krizle birlikte kapitalist küreselleşmenin geleceğine yönelik farklı argümanlar geliştirilmiştir. Bunlardan bir kısmı denetimsiz finans kapitalizminin frenlenmesi gerektiğini ileri süren müdahaleci yaklaşımlara yönelik iken, bir kısmı serbestleşmeyle birlikte darboğazlar yaşanmasına rağmen yeni küresel ekonomik düzende küreselleşme ile uyumlu yapılanmayı savunmaktadır.

Öniş ve Güven (2010)'e göre küresel finans kriziyle birlikte dünya ekonomisinin yeni düzeni, radikal değişikliklerden ziyade eski bakış açılarından önemli düzeyde farklılaşan; fakat yine de neoliberal küreselleşme kapsamında

ele alınabilecek biçimde ivme kazanmıştır. Yeni küreselleşme pratiği, devletin yetkilerini artırma fırsatı sunan yapısı yanında gelişmekte olan ülkelerin ekonomi politikalarında çeşitlilik sunsa da bu, kalkınma açısından çok elverişli olmayan ortamda gerçekleşmektedir (Öniş ve Güven, 2010: 59-60).

Tablo 7. Küresel Ekonomik Kriz ve Dünya Düzeni: Değişimler, Süreklilikler

Değişimler	Süreklilikler
Kapitalist Modeller <ul style="list-style-type: none">Hem Anglo-Amerikan hem de Avrupa modellerinde yapısal sıkıntıların su yüzüne çıkışı; iki model arasında sınırlı bir yakınlaşmaGenel olarak Kuzey ülkelerinde güçlü bir yönetsel ve iktisadi dönüşüm imesi	<ul style="list-style-type: none">Asya tipi stratejik kapitalizmlerin ve BRICS ülkelerinin süre giden (ama hız kazanan) yükselişiKuzey'de reform çabalarına alttan ve üstten geniş çaplı direniş; yükselen ülkelerde dönüşüm isteksizliği
Küresel Yönetişim <ul style="list-style-type: none">Küresel yönetişimin yükselen ülkelere daha fazla temsil olanağı sağlayan G-20'nin temel küresel karar alma platformu olarak yeniden biçimlenişiKüresel eşgüdüm yönünde güçlü bir siyasi istencin ortaya çıkışıIMF ve Dünya Bankası'nda temsiliyetçi ve şeffaf yönetim reformlarının hız kazanması	<ul style="list-style-type: none">Küresel yönetişimin güçlü ulus-devletlerin güdümünde kalışı; G-7 ülkelerinin G-20 gündeminde de başı çekişiDevletlerarası çıkar çatışmalarının etkin eşgüdümü sınırlayışı (Doha, Kopenhag, Toronto süreçlerinde görüldüğü üzere)IMF ve Dünya Bankası'nın kalkınma reçetelerinde süreklilik

Kaynak: Öniş ve Güven, 2011: 479.

Tablo 7'de gösterilen küresel krizin dönüştürücü etkisine bakıldığında iki önemli husus öne çıkmaktadır. İlk olarak kapitalist Kuzey ülkelerinde mevcut kapitalist modellerde yeniden yapılanma arayışı dikkat çekmektedir. Serbest piyasa anlayışını savunan Anglo-Amerikan kapitalizm modelinin lideri ABD, devletin rolü olmadan gerek sanayi politikasında gerekse de rekabet gücünü ve beşeri kalkınma seviyesini koruyamayacağını farkındadır. Sosyal piyasa modelinin uygulandığı Avrupa kapitalizminde ise Euro bölgesinin yaşadığı derin kriz sonucunda sorunlar daha farklı şekilde tezahür etmiştir. İkinci dikkat çeken nokta ise yönetim alanında ortaya çıkmıştır. Ekonomilerin birbirleriyle yoğun biçimde entegre olduğu ortamda yerel önlemlerin yetersiz kalmasından duyulan endişe nedeniyle ülkeler, krizin ilk döneminden itibaren koordinasyonun gerekliliğine yönelik vurguyu sürekli dile getirmişlerdir. Bunun en belirgin örneğini G-20 zirvesinin liderler düzeyinde küresel kararların alındığı bir platforma dönüşmesi gösterilebilir (Öniş ve Güven, 2010: 57-58; Öniş ve Güven, 2011: 474-475).

Ulus-devletler açısından küresel yönetişimin dönüşümü göz önüne alındığında, esneklik ve adaptasyon en çok önem kazanacak hususlardır. Ulus-devletlerin birbirlerine olan bağımlılığı, küresel sorunların mikro bazlı çözümler yerine bütüncül politikaların oluşturulması zorunluluğunu getirmektedir. Büyük Buhrandan sonra yaşanan en derin ekonomik krize verilen küresel tepkinin merkezinde G-20 yer almıştır. Dolayısıyla krize yönelik kolektif tepkinin kurumsal kimlik kazanmasıyla elde ettiği yeni rolü, sadece finansal alanda değil, kalkınma odaklı kurumlarla olan ilişkisinin geliştirilmesi noktasında da önem kazanmaktadır. Küresel yönetim ağlarına duyulan ihtiyacın artmasıyla G-20 gibi birlikteliklerin önemi günden güne artmaktadır. Fakat bu gibi organizasyonların ağırlık merkezinin hangi ülkeler öncülüğünde oluşturulacağı en çok tartışılan konulardan biridir. Her ne kadar ABD-Çin arasındaki gelişmeler ekseninde şekillendiği dile getirilse de Türkiye, Meksika, Suudi Arabistan gibi ülkelerin G-20 içerisindeki artan önemi, G-20'nin geleceği açısından orta ve uzun vadede çok farklı sonuçlar yaratma potansiyelini beraberinde getirmektedir (Tok, 2015: 34-37).

Pieterse (2010), küresel durgunluğa yol açan 2008 krizinin, 21. yüzyılda küreselleşmenin farklı bir boyuta geçmesi yönünde bir takım eğilimleri ortaya çıkardığına işaret etmektedir. Ticaret, finans, kurumlar, hegemonya ve eşitsizlik üst temalarında yaşanan değişim ivmesinden hareketle neoliberalizm ve ABD kapitalizminin krizi, ABD hegemonyasının zayıflaması, uluslararası rekabet alanının merkezi olarak finansın önem kazanması, küresel ekonomiyi yönlendirecek güç olarak G-7 yerine G-20'nin öne çıkması, Çin başta olmak üzere yükselen ekonomilerin güçlenmesi gibi eğilimler, 21. yüzyılda küreselleşmenin geleceğinin şekillenmesinde kritik role sahip unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Bu eğilimler içerisinde dikkat çeken ilk konu, ABD hegemonyasının faaliyet alanının 20. yüzyıla kıyasla daralma sinyalleri vermesi ve buna karşıt olarak Çin önderliğinde yükselen ekonomilerin küresel ekonomide ağırlıklarının artmasıdır. Ayrıca ticaret, finans, yatırım alanlarında diğer kıtaların yükselişiyle birlikte ABD kapitalizminin temel aktörleri olan IMF, DTÖ, DB gibi kuruluşların küresel ekonomideki rollerinin sorgulanmaya başlaması, alternatif bölgesel kurumsallaşma sürecini hızlandırabilir.

Buna karşılık Orr (2012), II. Dünya Savaşı'nı izleyen otuz yıl boyunca küresel finans sistemine egemen olan ABD'nin, neoliberalizm ve neo-muhafazakârlık ideolojileriyle hegemonik gücünü sürdürmek istemesine rağmen eşitsizlik, borç, yolsuzluk ve enerji enflasyonu gibi sorunlar neticesinde yaşanan krizin, ABD hâkimiyetinin sona erdiğine işaret ettiğini vurgulamaktadır. Kriz sonrası dönemde

dünyada söz sahibi olmak isteyen diğer güçler ortaya çıkmaya, daha küçük ülkeler bağımsızlıklarını savunma taleplerini yükseltmeye ve AB, ABD ve IMF tarafından dayatılan kemer sıkma politikalarını kabul etmek istemeyen ülkeler daha yüksek tonda seslerini duymaya başlamıştır (Orr, 2012: 158).

Frieden (2019) de benzer biçimde ticari alanda küreselleşmeye yönelik şüphelerin küresel krizle birlikte derinleştiğini ve özellikle ticari alanda ülkelerin, ABD'nin son dönemlerdeki uluslararası küresel ekonomideki yaklaşımları nedeniyle ABD dışındaki ortaklarla ikili ticaret anlaşmalarını artıracaklarını ifade etmektedir. Örneğin, Kanada-AB serbest ticaret anlaşması, Güney Amerika Ortak Pazarına (MERCOSUR) dâhil ülkelerin AB ile buna benzer anlaşmaya ilgi duymalarından hareketle Kuzey Amerika dışındaki ülkelerin bölgesel entegrasyon çabalarını iki katına çıkarması muhtemeldir (Frieden, 2019: 49).

Gelinen süreçte ABD'nin uluslararası ekonomik düzendeki rolünün daha fazla tek taraflı eyleme, ikili ilişkilere daha fazla güvenmeye, ticarete artan korumacılığa ve diğer ülkelerle ticaret çatışmasına yol açtığı görülmektedir. Bu sebeple diğer bölgelerde, Kuzey Amerika dışındaki ülkeler kendilerini Amerikan politikalarından korumaya çalışırken, uluslararası ticaret ve yatırımın bölgeselleşmesinin giderek arttığına şahit olmaktadır (Frieden, 2019: 49-50).

Diğer taraftan uluslararası politik ekonomi paradigmalarının sorgulanmasına yol açan küresel kriz, stratejik kapitalizm temasını öne çıkarmıştır. Dünya ekonomisinin ağırlık merkezinin Çin'in öncülüğünde Asya'ya doğru kayması, Anglosakson Kapitalizmi (ABD & İngiltere), sosyal piyasa kapitalizmi (Kıta Avrupa'sı) ve stratejik kapitalizm (BRICS ülkeleri) arasındaki rekabeti şiddetlendirmiştir. Finansallaşma ile reel sektör arasındaki harmoninin bozulması sonucunda ağır bedeller ödeyen liberal ülkelere karşılık, devletin ekonomideki rolünü neoliberal bakış açısına göre şekillendirmeyen gelişmekte olan ülkeler, küresel krizi daha az maliyetlerle atlattır (Şenses vd., 2015: 8-9).

Washington Mutabakatı ekseninde ilerlemeyerek kendilerine özgü kalkınma modelleri ile başarıyı yakalayan gelişmekte olan ülkelerin sadece bölgesel açıdan sınırlandırılmayacak atılımları 21. yüzyılda küreselleşmenin dönüşümüne öncülük etmiştir. Bu noktada Washington Mutabakatı ve daha sonra yine neoliberal içeriğe uygun olarak revize edilen Post-Washington Mutabakatı eski otoritesini kaybetmiş ve Çin'e özgü büyüme stratejisini simgeleyen Pekin Mutabakatı ve Yeni Küreselleşme, küreselleşmenin dönüşümünde 21. yüzyılın alternatif yaklaşımları olarak öne çıkmıştır.

3.3. Küreselleşmenin Geleceğinin Şekillenmesinde Çin Faktörü: Pekin Mutabakatı ve Yeni Küreselleşme

1990'ların başlarında Washington Mutabakatı ve 1990'ların sonlarında Post-Washington Mutabakatı ile birlikte neoliberal küreselleşme ideolojisiyle iç içe geçmiş politika örüntüleri dünya ekonomisinin yönünü belirlemiştir. 20. yüzyılın sonlarından itibaren gelişmekte olan ülkelerin yaşadıkları krizler ve sonrasında devlet müdahaleciliğiyle ekonomik başarının önemli örneklerini sunması, 21. yüzyılın başlarında daha farklı bir dünya düzeninin kurulacağına ilk belirtileri olarak etkisini göstermiştir. Küreselleşmenin daha farklı bir yapıya bürünmesi, Çin özelinde en çok incelenen alan olmuştur. Bu noktada hangi unsurların Çin özelinde küreselleşmeyi, dolayısıyla da yeni ekonomik düzeni biçimlendirdiği sorusu önem kazanmaktadır.

İlk olarak ortaya çıkan husus, Çin'in neoliberal Washington Mutabakatı modeline karşı çıkararak küresel ekonomide söz sahibi olmak istemesi ve bunun sonucunda ABD'nin 21. yüzyıldaki hegemonik gücüne karşı koyabilecek en büyük aday gösterilmesi olmuştur. Washington Mutabakatına karşı tezler geliştirilmesi literatürde 'Pekin Mutabakatı' olarak nitelendirilen yeni kavramı öne çıkarmıştır.

Pekin Mutabakatı kavramı ilk olarak Joshua Cooper Ramo (2004), tarafından kullanılmıştır. Ramo (2004)'ya göre Çin'in gelişimi sadece kendisi açısından önemli olmayıp kendisi dışındaki bölgelerde devasa bir etkiye sahip olmasıyla da küresel bir etkiye sahiptir. Çin, dünyanın birçok yerindeki farklı ülkelerin sadece kendilerini nasıl geliştireceklerini ortaya koymamakta; aynı zamanda uluslararası düzende bağımsız olmalarını, kendine özgü yaşam biçimlerini ve politik tercihleri nasıl koruyacaklarını da gösteren bir ağırlık merkezidir. Tarihin Sonu ideolojisinin ekonomik uzantısı olarak Washington Mutabakatı ile ülkelerin derin krizlere sürüklenmesinin aksine bu yeni kalkınma yaklaşımı, standart tek tip çözümlerden ziyade esnek bir yapı içerisinde eşitsizlikleri de giderecek, daha adil ve kaliteli büyüme hedeflerini göz önüne alan bir oluşum olarak değerlendirilmektedir (Ramo, 2004: 3-5).

Krizle birlikte Washington Mutabakatına dayanan neoliberal politikalara karşı duyulan hoşnutsuzluk giderek artmıştır. Hâkim bir ekonomik kalkınma paradigmasından diğerine geçişte ve gelişmekte olan ülkelerin bu geçişte yaşadıkları sorunlar dikkate alındığında, Çin deneyimi gelişmekte olan ülkeler arasında finansal krize karşı istikrarı ve son otuz yıldaki ilerlemesiyle bir başarı örneği olarak öne çıkmaktadır. Çin, son yıllarda yıllık ortalama %10'luk büyüme ile üst-orta gelirli ülke grubu kategorisine girme yolunda ciddi mesafe kaydederek söz

konusu periyotta yılda beş yüz milyondan fazla insanı yoksulluktan kurtarmıştır. Bu başarı, Pekin Mutabakatının Washington Mutabakatının yerini alarak gelişmekte olan diğer ülkelere bağımsızlıklarını kaybetmeden ekonomik başarı sağlayarak uluslararası sisteme entegre olmasını sağlama konusunda ilham vermektedir (Yağcı, 2016: 33).

Tablo 8. Washington ve Post-Washington Mutabakatına Karşı Çin Deneyimi

	Washington Mutabakatı	Post-Washington Mutabakatı	Çin Deneyimi
Devletin Ekonomideki Rolü	Minimal	Düzenleyici	Piyasa Yapıcı
Finansal Sistem	Deregülasyon	Optimum Deregülasyon	Sıkı Kontrol
Ticaret Politikası	Serbest Uluslararası Ticaret	Serbest Uluslararası Ticaret	İhracat Teşviki ve Koruma
Yatırım Politikası	DYY Girişlerinin Serbestleştirilmesi	DYY Girişlerinin Serbestleştirilmesi	DYY Girişlerinin ve Teknoloji Transferinin Regülasyonu
Sosyal Politika	Oldukça Sınırlı	Sınırlı Yeniden Dağıtım	Yoksulluğun Azaltılması
Reform Hızı	Hızlı	Önce Düzenleme	Artışlı ve Deneyimsel
Politika Uygulaması	Herkese Uyan Tek Tipçi	Politika Önerisi	Esnek-Çin Karakteristiği
Temel Amaç	Dünya Ekonomisine Entegrasyon	Uygun Ulusal Düzenleme	Sanayileşme

Kaynak: Yağcı, 2016: 37.

Tablo 8, Çin deneyiminin, temel hedef olarak belirlediği sanayileşmeye ulaşmak için Washington Mutabakatı ve Post-Washington Mutabakatında dikkate alınmayan politikaları nasıl kullandığını özetlemektedir. Doğu Asya'daki kalkınmacı devlet modeli ve Çin deneyiminde çok net bir biçimde görülmektedir ki Washington Mutabakatı ve Post-Washington Mutabakatının öncelik vermediği sanayileşme, kalkınmanın temel hedefi olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla Pekin Mutabakatının ortaya koyduğu bu farklılığın gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkisini anlamak açısından kritik öneme sahiptir (Yağcı, 2016: 36).

Bu noktada ABD'nin mevcut gücünü kırma ve yeni küreselleşme paradigmasının önemli aşaması olan "Kuşak ve Yol Projesi (Belt and Road Initiative)" Çin'in 21. yüzyılda küreselleşmeye yön verme girişimi olarak nitelendirilmektedir.

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in Ekim 2013'te Kazakistan ve Endonezya ziyareti sırasında açıkladığı "İpek Yolu Ekonomik Kuşak" ve "21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu" olarak adlandırılan iddialı yeni planını, asırlık İpek Yolu ticaret güzergâhlarının çağdaş versiyonu olarak ilan etmiştir. Karada "İpek Yolu Ekonomik Kuşak" esas olarak Orta Asya ve Avrupa'yı, Deniz İpek Yolu ise esas olarak Güneydoğu, Güney ve Kuzey Asya'yı hedef almaktadır. Bu iki girişim nihayetinde "Bir Kuşak, Bir Yol (One Belt, One Road-OBOR)" olarak birleştirilmiştir (Yu, 2017: 353).

Çin'in 21. yüzyıldaki dış politika ve ekonomi alanındaki en büyük kalkınma planlarından biri olan OBOR'un ilk hedefi, Çin'in az gelişmiş sınır bölgelerini komşu ülkelere bağlamak için güçlü bir altyapı programı oluşturmaktır. Planın ikinci ayağını oluşturan Deniz İpek Yolu ile de hızla büyüyen Güneydoğu Asya bölgelerini Çin'in güney illerine limanlar ve demiryolları ile bağlamaktır (Cai, 2017: 2). ABD'nin dünya ekonomisindeki hegemonik gücünü kırmak ve küresel ekonominin coğrafyasını değiştirerek küreselleşmeye kendi penceresinden farklı bir ivme kazandırmak isteyen Çin'in "Bir Kuşak, Bir Yol" projesiyle temel amaçları şu şekilde özetlenebilir (Cheng, 2016: 310):

- Aşırı üretim kapasitesi, yetersiz iç talep ve gelişmiş ülkelerdeki doymuş piyasalarda ihracatın genişletilmesinde yaşanan darboğazlar gibi sorunları aşmak için yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ülkelere açılarak dünya ekonomisini fethetmek.
- Bu ülkelerde doğrudan yatırım yapmak ve kaynak güvenliğini, özellikle de doğal kaynak güvenliğini sağlamak.
- Ülkenin küresel stratejisini genişletmek için Renminbi'nin (RMB) uluslararasılaşmasını sağlayarak uluslararası rezervlerin bir parçası haline getirmek.
- Partner ülkelerle Çin arasındaki diplomatik ilişkileri güçlendirmek ve Çin'in popülaritesini artırmak.
- ABD'nin stratejik bir hamle olarak geliştirdiği "Asya'ya Yöneliş (Pivot to Asia)" politikasının sonucu olan ve Çin'in dışlandığı Trans-Pasifik Ortaklığı (TPP) mega-bölgesel oluşumuna karşı koymak.

Dünya nüfusunun %62.55'ine tekabül eden 4.4 milyarlık kısmını ve dünya GSYİH'sinin %30'unu kapsayan proje, giderek marjinalleşmeye başlayan yükselen piyasa ekonomileri ve gelişmekte olan ülkeleri küreselleşmenin kalbine getirerek küresel servetin yeniden dağıtımını teşvik etmektedir. Geleneksel küreselleşme modelinin eksikliklerini ve doğal çelişkilerini göz önüne alarak küresel ekonominin yeni alanlarını keşfetmeyi ve küreselleşmenin faydalarını daha fazla ülke ile

paylaşmayı hedeflemektedir. Küresel yatırım, ticaret ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik yenilikçi yaklaşımı teşvik etmek için tasarlanmış olan proje açık, kapsayıcı, dengeli ve herkes için faydalı olma ilkelerini temsil eden “küreselleşmenin yeni paradigması” olarak ifade edilmektedir (KPMG Global China Practice, 2018: 33).

Tablo 9. Geleneksel Küreselleşme Modeli ve Yeni Küreselleşme Paradigması

Model	Geleneksel Model	Yeni Küreselleşme Paradigması
Yön		
Küreselmeye Katılım	Gelişmiş ülkeler ve bazı yükselen piyasa ekonomileri	Gelişmiş ülkeler, yükselen piyasa ekonomileri ve gelişmekte olan ülkeler
Liderlik	Başlıca gelişmiş ülkeler	Tüm katılımcıların ortaklaşa kararları
Küresel Yönetişim Yapısı	II. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş birkaç ülke oluşturulan kurum ve kurallar tarafından dünya düzeni kurulmuştur. Diğer ülkeler bu yönetim yapılarının pasif alıcısı konumundadır.	Tüm ülkeler herkese fayda sağlayacak kurallar ve yönetim kurumlarının oluşturulması için birlikte çalışmaktadır.
Uzmanlaşma	Kaynak, imalat ve sermaye (tüketim) yönelimli ekonomiler arasında işbölümü	Küresel serbest ticaret ve yatırımlara katılmak isteyen tüm ülkelerden oluşan kompleks ve kapsayıcı bir ağı
Ticaret	Küresel ticaret dengesizdir. Birkaç ülkede yoğunlaşan büyük açık ve fazlalıklar söz konusudur.	Küresel ticaret daha dengelidir. Fazla ve açıkların büyük ekonomilerde göreceli olarak dağılımı söz konusudur.
Sınır-Ötesi Yatırım Akışları	Yatırım akışları esas olarak gelişmiş ülkelere ve gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşmektedir.	Küresel sermaye akışları dengelidir. Gelişmiş ülkeler arasında, yükselen piyasalar arasında gelişmiş ülkelere yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ülkelere, yükselen piyasalardan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere doğru işlemektedir.
Sınır-Ötesi Yatırım Araçları	Ulusal varlık fonları, kalkınma finansmanı ve özel sermaye birbirinden bağımsız ve ayrı olarak yatırım yapmaktadır.	Sinerji yaratmak için ulusal varlık fonları, kalkınma finansmanı ve özel sermaye arasında işbirliği sağlanmalıdır.
Kârların Dağılımı	Küreselleşme kapsayıcı değildir ve faydaları eşit dağılmamaktadır. Kârlar öncelikle sermaye (tüketim) yönelimli ekonomilere ve kaynak yönelimli ekonomilerde ekonomik ve politik gücü elinde tutan gruplara akmaktadır.	Küreselleşme daha kapsayıcıdır ve faydalarından ülkeler daha eşit bir şekilde faydalanmaktadır. Kârlar ülkeler arasında ve ülkeler içindeki sınıflar arasında daha eşit dağılmış durumdadır.

Kaynak: KPMG Global China Practice, 2018: 34.

Bir Kuşak, Bir Yol projesi sonrasında ortaya konulan yeni küreselleşme modeli, neoliberal çizgideki geleneksel Washington Mutabakatına dayanan tek tipçi bakış açısından oldukça farklı bir yaklaşımı öngörmektedir. Ağırlıklı olarak yükselen piyasa ekonomileri ve gelişmekte olan ülkelerin küresel ekonomideki payının artırılması için planlanan argümanlar Tablo 9'da gösterildiği gibi daha geniş ölçekte kapsayıcılığı benimsemektedir.

Uluslararası alanda daha fazla söz sahibi olmak ve uluslararası ekonomik mimariye katkıda bulunmayı hedefleyen Çin, ortaya koyduğu ilerleme ve geliştirdiği yeni küresel ekonomik vizyonla uluslararası ekonomik yönetimde daha fazla sorumluluk alma konusunda istekli olduğunu göstermiştir. Çin ortaya koyduğu bu yeni vizyonu Washington Mutabakatı çevresinde IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların öncülüğünde benimsetilmeye çalışılan ve gelişmiş ülkelerin çıkarlarını yansıtan reformlarla değil kendi deneyimlerinden hareketle gelişmekte olan ülkelerin yapısını da gözeterek yeni bir uluslararası düzenin kurulması yönünde çaba sarf etmektedir (Huang, 2016: 315). Çin öncülüğünde kurulan Asya Altyapı Yatırım Bankası, BRICS Yeni Kalkınma Bankası, BRICS Acil Durum Rezerv Anlaşması, Bölgesel Ekonomik Ortaklık (RCEP) gibi kurumlar 21. yüzyılda Batı merkezli Bretton Woods kurumlarına karşı kurulmak istenilen alternatif düzenin kurumsal yapıları olarak dikkat çekmektedir (Ünay ve Dilek, 2018: 19).

SONUÇ

Klasik liberalizmin temelindeki bireycilik, özgürlük ilkelerine dayanan doğal düzen ve piyasa ekonomisi anlayışı çerçevesinde (İnce, 2015: 80) yükselen neoliberal piyasa ekonomisinin kendiliğinden sorunları çözeceği inancına yönelik eleştiriler, küresel finans krizi sonrasında giderek yükselmiştir. Bu eleştirilerin başında denetimden, saydamlıktan, şeffaflıktan ve hesap verilebilirlikten uzaklaşarak kuralsızlaşan finans kapitalizminin küresel ekonomide yol açtığı tahribata yönelik yaklaşımlar gelmektedir.

Krizle birlikte ABD ve AB ülkeleri gibi liberal ülkeler kurtarma paketleri başta olmak üzere devleti yeniden ekonominin en önemli aktörü konumuna getirecek politikalara yönelmiştir. Ticari alanda özellikle G-7 ve G-20 gibi dünya ekonomisinin lokomotifleri konumundaki ülkeler daha fazla korumacılığa yönelmiştir. AB, ticari alandaki korumacılık yanında esas olarak sosyal güvenlik, işgücü piyasası ve emeklilik alanındaki reformlarla kamu harcamalarında kesintiye yol açacak ve bütçe üzerindeki yükü hafifletecek yönde paradigmatik değişikliğe gitmiştir.

Bununla birlikte küresel kriz, IMF başta olmak üzere küresel denetim ve gözetim işlevini yerine getirmesi beklenen kurumlara yönelik eleştirileri artırmıştır.

Makroekonomik gözetim bağlamında IMF görevini istikrarlı ve adaletli biçimde yerine getirmemiştir. Örneğin sürdürülebilir kalkınma ve istihdam sağlama görevini göz ardı ederek, tamamen enflasyona odaklanmıştır. Kuruluş sözleşmesinde devletlerin sermaye kontrolünü sağlama görevi yer alsa da sermaye hesabı da dâhil mali serbestleştirmeyi desteklemiştir (Stiglitz, 2017: 198-199).

Krizden sonraki süreçte IMF'nin yapısının değişmesine yönelik bir takım kararlar (IMF'nin görev tanımı, Esnek Kredi Hattı'nın geliştirilmesi, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin temsil hakkının artırılması vb.) alınmıştır. Alınan bu kararlar küresel ekonomik düzeninin yeniden dizayn edilmesi görevinin yine IMF'ye verilmesinin neo-liberal çizgide ilerleyen küreselleşme paradigmasının sürdürülmek istendiğinin göstergesi olarak algılanmıştır (Durusoy, 2009: 383). Bu düşüncenin geri planında küreselleşmenin daha iyi bir yönetim ihtiyacı yaratması yatmaktadır (Binay ve Atalay, 2019: 141).

Buna karşılık krizle birlikte öne çıkan en önemli tema, küreselleşmenin geleceğine ilişkin yükselen tartışmalardır. Dünya ekonomisinin hâkimiyetinin Avrupa ve Atlantik'ten Asya'ya doğru kayma endişesi, neoliberal Washington Mutabakatı ekseninde şekillenen dünya düzenine alternatif arayışları hızlandırmıştır. Çin başta olmak üzere Asya kıtasının kendine özgü unsurlarla elde ettiği başarı, küreselleşmenin daha kapsayıcı ve adil olması gerektiği fikrine daha fazla taraftar sağlamıştır. Çin bu eğilimi Washington Mutabakatına karşı "Pekin Mutabakatı" olarak nitelendirmiş ve "Kuşak ve Yol Projesi (Belt and Road Initiative)" ile birlikte 2018 yılında "Yeni Küreselleşme Paradigması" adı altında 21. yüzyılda küreselleşmenin geleceğine yönelik olarak ABD hegemonyasını kırmak için yeni arayışlara girişmiştir.

Küresel finans krizinden sonra yaşanan süreçte ulusal ve uluslararası anlamda verilen tepkiler, aslında küreselleşmenin geleceği konusundaki arayışlarında belirleyici rol üstlenmiştir. Serbest piyasa anlayışının değişmesinde, uluslararası organizasyonların kapsamlı şekilde dönüştürülmesinde, alternatif yeni kurumların oluşturulmasında, devletler arasındaki ilişki ve işbirliği formlarının dönüşmesinde ve yeni bölgeselleşme ve etki alanı politikalarının ivme kazanmasında küresel kriz başat bir etken olmuştur.

Dolayısıyla kriz sonrasında, 20. yüzyılın son otuz yılına hâkim olan ve politik-ekonomi alanında yansımalarını bulan devletin ekonomideki payının minimize edilmesi anlayışının bir kenara bırakılarak devletin önemli bir aktör olarak roller üstlenmesi, pragmatik dönüşümden daha fazlasına işaret etmektedir. Çünkü kriz sonrası hamleler ve arayışlar, 21. yüzyıla özgü yeni bir küreselleşme ya da küresel ekonomik düzenin oluşumunu işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aiginger, Karl (2009), "The Current Economic Crisis: Causes, Cures and Consequences", WIFO Working Papers, No. 341, Austrian Institute of Economic Research (WIFO), Vienna, s. 1-31.
- Akerlof, George ve Shiller, Robert J. (2009), Hayvansal Güdüler (Çev. Neşenur Domaniç & Levent Konyar), 2. Baskı, Scala Yayıncılık, İstanbul.
- Ateş, Davut (2011), "Ekonomik Kriz Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşmenin Geleceği", Doğuş Üniversitesi Dergisi, 12(1), s. 1-16.
- Avram, Silvia, Figari, Francesco, Leventi, Chrysa, Levy, Horacio, Navicke, Jekaterina, Matsaganis, Manos, Militaru, Eva, Paulus, Alari, Rastringina, Olga ve Sutherland, Holly (2013), "The Distributional Effects of Fiscal Consolidation in Nine Countries", Working Paper No: EM 2/13, s. 1-45.
- Binay, Murat ve Atalay, Nesrin (2019), "Global Governance: Economic Growth and Income Distribution", Sayıştay Dergisi, 112(Ocak-Mart), s. 137-158.
- Bontout, Olivie ve Lokajickova, Terezie (2013), "Social Protection Budgets in the Crisis in the EU", Publications Office of the European Union, s. 1-42.
- Cai, Peter (2017), "Understanding China's Belt and Road Initiative", Lowy Institute for International Policy, s. 1-22.
- Cankaya, Şükrü (2014), "Mali Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik", Sayıştay Dergisi, 94(Temmuz-Eylül), s. 143-146.
- Chen, Wenjie, Mrkaic, Mico ve Nabar, Malhar (2019), "The Global Economic Recovery 10 Years After the 2008 Financial Crisis", IMF Working Paper, s. 1-32.
- Cheng, Leonard K. (2016), "Three Questions on China's Belt and Road Initiative", China Economic Review, 40, s. 309-313.
- Choi, Jin Wook (2013), "The 2007-2010 US Financial Crisis: Its Origins, Progressions, and Solutions", The Journal of Economic Asymmetries, 10(2), s. 65-77.
- Claessens, Stijn (2010), "The Financial Crisis: Policy Challenges for Emerging Markets and Developing Countries", The Journal of Applied Economic Research, 4(2), s. 177-196.
- Coşkun, Alev (2011), Liberal Ekonominin Çöküşü ve Küresel Ekonomik Kriz, 2. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.

- Crotty, James (2009), "Structural Causes of The Global Financial Crisis: A Critical Assessment of The 'New Financial Architecture'", Cambridge Journal of Economics, 33, s. 563-580.
- Crouhy, Michel G., Jarrow, Robert A. ve Turnbull, Stuart M. (2008), "The Subprime Credit Crisis of 2007", The Journal of Derivatives, 16(1), s. 81-110.
- Demir, Faruk, Karabıyık, Ayşegül, Ermişoğlu, Emine ve Küçük, Ayhan (2008), "ABD Mortgage Krizi", Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, Çalışma Tebliği, 3, Ankara.
- Durusoy, Serap (2009), "Kriz Sonrası Küresel Kapitalizmin Geleceği", Alternatif Politika, 1(3), s. 363-389.
- Eichengreen, Barry (2010), "Macroeconomic and Financial Policies Before and After the Crisis", East-West Center/KDI Conference on the Global Economic Crisis, Honolulu, 19-20 August, s. 1-21.
- European Commission (2012), Employment and Social Developments in Europe 2012, Luxembourg: Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- European Communities (2009), Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences, and Responses, Luxembourg.
- Evenett, Simon J. (2019), "Protectionism, State Discrimination, and International Business Since The Onset of the Global Financial Crisis", Journal of International Business Policy, 2(1), s. 9-36.
- Evenett, Simon J. ve Vines, David (2012), "Crisis-era Protectionism and the Multilateral Governance of Trade: an Assessment", Oxford Review of Economic Policy, 28(2), s. 195-210.
- Frieden, Jeffry (2019), "The Backlash Against Globalization and The Future of The International Economic Order", The Crisis of Globalization Democracy, Capitalism and Inequality in the Twenty-First Century, Patrick Diamond (Ed.), I.B.Tauris, London & New York.
- Goel, Suresh (2009), Crisis Management: Master the Skills to Prevent Disasters, Global India Publications, New Delhi.
- Gökçöz, Ahmet (2012), "Küresel Finansal Krizin Muhasebe Temelli Nedenleri Bağlamında Kurumsal Yönetim ve Muhasebe Meslek Etiğinin Önemi", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 26(3-4), s. 313-331.
- GTAR (2019), Jaw Jaw not War War: Prioritising WTO Reform Options, The 24th Global Trade Alert Report, London.

- Hermann, Christoph (2017), "Crisis, Structural Reform and the Dismantling of the European Social Model(s)", *Economic and Industrial Democracy*, 38(1), s. 51-68.
- Huang, Yiping (2016), "Understanding China's Belt&Road Initiative: Motivation, Framework and Assessment", *China Economic Review*, 40, s. 314-321.
- ILO (2014), *Portugal: Tackling the Jobs Crisis in Portugal*, The International Labour Office, Geneva.
- İnce, Murat (2015), "Piyasa Ekonomisi ve Özgürlük", *Sayıştay Dergisi*, 98 (Temmuz-Eylül), s. 75-96.
- Kannan, Prakash ve Koehler-Geib, Fritzi (2009), "Why Did the Crisis Go Global", (<https://voxeu.org/article/why-did-crisis-go-global>, Erişim Tarihi: 25.09.2019).
- Kothari, S. P. ve Lester, Rebecca (2012), "The Role of Accounting in the Financial Crisis: Lessons for the Future", *Accounting Horizons*, 26(2), s. 335-351.
- Köse, H. Ömer (2012), "Küresel Krizle Mücadelede Denetimin Önemi ve Yüksek Denetim Kurumlarının Rolü", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(3), s. 93-108.
- KPMG (2018), *KPMG Global China Practice. A New Era, A New Paradigm of Globalisation, China Outlook 2018*, China.
- Orr, Martin (2012), "The Global Capitalist Crisis and The End of Neoliberal Capitalist Globalization", *Beyond the Global Capitalist Crisis: The World Economy in Transition*, Berch Berberoglu (Ed.), Ashgate Publishing, Farnham & Burlington.
- Østrup, Finn, Oxelheim, Lars ve Wihlborg, Clas (2009), "Origins and Resolution of Financial Crises: Lessons from the Current and Northern European Crises", *Asian Economic Papers*, 8(3), s. 178-220.
- Öniş, Ziya ve Güven, Ali Burak (2010), "Küresel Ekonomik Kriz ve Neoliberal Küreselleşmenin Geleceği", *Görüş*, 65 (Aralık), s. 56-60.
- Öniş, Ziya ve Güven, Ali Burak (2011), "The Global Economic Crisis and the Future of Neoliberal Globalization: Rupture Versus Continuity", *Global Governance* 17, s. 469-488.
- Pieterse, Jan Nederveen (2010), "Dynamics of Twenty-first-Century Globalization: New Trends in Global Political Economy", *Globalization in the 21st Century: Labor, Capital, and the State on a World Scale*, Berch Berberoglu (Ed.), Palgrave Macmillan, New York.

- Ramo, Joshua Cooper (2004), "The Beijing Consensus", The Foreign Policy Centre, London, s. 1-74.
- Roubini, Nouriel ve Mihm, Stephen (2017), Kriz Ekonomisi: Dünya Ekonomisinin Çöküşü ve Geleceği (Çev. Işıl Tezcan), 2. Baskı, Pegasus Yayıncılık, İstanbul.
- SGK (2019), Avrupa Birliği'nde Sosyal Güvenlik, 2. Baskı, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı Yayını, Ankara.
- Stiglitz, Joseph E. (2009), "The Anatomy of A Murder: Who Killed America's Economy?", *Critical Review*, 21(2-3), s. 329-339
- Stiglitz, Joseph E. (2017), Küresel Kriz: Parasal ve Mali Reform Önerileri (Çev. Eda Aksan), Akılçelen Kitaplar, Ankara.
- Şenses, Fikret, Öniş, Ziya ve Bakır, Caner (2015), "Giriş", Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen, 2. Baskı, Fikret Şenses, Ziya Öniş ve Caner Bakır (Der.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tok, Evren (2015), "Küresel Yönetişim ve G-20'nin Siyasal Ekonomisi: 1999-2012", Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen, 2. Baskı, Fikret Şenses, Ziya Öniş ve Caner Bakır (Der.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ünay, Sadık ve Dilek, Şerif (2018), "Yeni Korumacılık ve Ticaret Savaşları", SETA Analiz Yayınları, 228, s. 1-25.
- Yağcı, Mustafa (2016), "A Beijing Consensus in the Making: The Rise of Chinese Initiatives in the International Political Economy and Implications for Developing Countries", *Perceptions: Journal of International Affairs* (Summer 2016), s. 29-56.
- Yeldan, Erinç (2009), "Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve 2007/2008 Krizi: Türkiye Krizin Neresinde?", *Çalışma ve Toplum*, 1, s. 11-28.
- Yu, Hong (2017), "Motivation Behind China's 'One Belt, One Road' Initiatives and Establishment of the Asian Infrastructure Investment Bank", *Journal of Contemporary China*, 26(105), s. 353-368.